B.2

1. ULUSLARARASI TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ VE BÜYÜK GÜÇLER SEMPOZYUMU

BİLDİRİLER

2-4 MAYIS 2012 ERZURUM/TÜRKİYE

FIRST INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TURKISH-ARMENIAN RELATIONS AND GREAT POWERS

PAPERS

2-4 MAY 2012 ERZURUM/TURKEY

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

Eser Adı:
I. ULUSLARARASI TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ
VE BÜYÜK GÜÇLER SEMPOZYUMU
(2-4 MAYIS 2012-ERZURUM/TÜRKİYE)

FIRST INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TURKISH-ARMENIAN RELATIONS AND GREAT POWERS
(2-4 MAY 2012 - ERZURUM/TURKEY)

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO : 1033
ISBN NO : 978-975-442-509-3

Kapak & Dizayn : Muhammet S. KARACA

Baskı : Zafer Ofset
Yenikapı Caddesi No.1
25100 Yakutiye / ERZURUM
Tlf: 0442 234 22 85 - Fax: 0442 235 95 52

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ ARAŞTIRMA MERKEZİ

I. ULUSLARARASI TÜRK-ERMENİ İLİŞKİLERİ VE BÜYÜK GÜÇLER SEMPOZYUMU

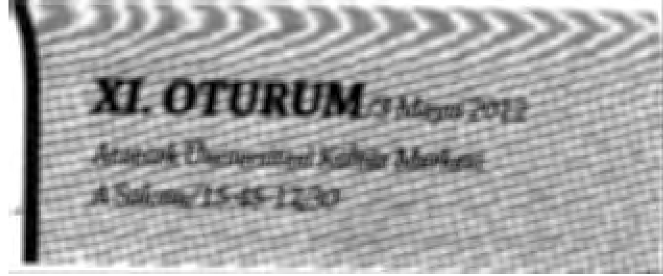
(2-4 MAYIS 2012- ERZURUM/TÜRKİYE)

FIRST INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON TURKISH-ARMENIAN RELATIONS AND GREAT POWERS

(2-4 MAY 2012 ERZURUM/TURKEY)

EDİTÖRLER / EDITORS
Dr. Tolga BAŞAK - Dr. Mevlüt YÜKSEL

2014

Başkan: Prof. Dr. Yusuf SARINAY

Prof. Dr. Hikmet ÖKSÜZ-İsmail KÖSE
Milli Mücadele Döneminde ABD Yüksek Komiseri Amiral Bristol'un Günlük ve Raporlarında Ermeniler (1919-1922)

Prof. Dr. Erdal AÇIKSES-Okt. Ebru GÜR
Amerika'nın Ermeni Meselesine Etkisi

Doç. Dr. Ulvi KESER
Fransa'nın Ermeni Stratejisi Bağlamında Kıbrıs'ta Ermeni Doğu Lejyonu "Legion D'Orient" ve Faaliyetleri

Dr. Tamara ÖLÇEKCİ
Türkistan'da Ermenilerin Katliamları

Uzm. Aslan Yavuz ŞİR
Diaspora Ermenilerinin Amerika Birleşik Devletleri Mahkemelerinde Türkiye Cumhuriyeti ve Bankaları Aleyhinde Açtığı Tazminat Davaları

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE ABD YÜKSEK KOMİSERİ AMİRAL BRİSTOL'UN GÜNLÜK VE RAPORLARINDA ERMENİLER (1919-1922)

*Hikmet ÖKSÜZ**
*İsmail KÖSE***

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin başa çıkmak zorunda kaldığı sorunlara bir de Ermeni meselesi eklendi. Bu tarihe kadar Ermeni meselesi Büyük Devletler tarafından çok fazla dikkate alınmıyordu. Fakat Berlin Konferansı'ndan sonra Büyük Devletler Ermeni komite ve komitacılarının yıkıcı faaliyetlerini teşvik ederken, ayaklanmaları da Osmanlı içişlerine karışabilmek için hazır bahaneler olarak değerlendirdiler. Bu dönemde şarkiyatçı, yazar, tarihçi, gazeteci ve devlet görevlilerinin yazmış olduğu günce, makale, kitap ve her nevi basılı neşriyat hadiseleri tek yönlü olarak ele aldı ve sürekli Ermenilerin mazlum, Müslüman Türklerin zalim olduğu tezini işledi. I. Dünya Savaşı sonrası Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti'nin fiilen ve ruhen dağılması neticesinde Ermeniler başta olmak üzere eski Osmanlı azınlıkları asılsız iddiaları tekrarlayarak propagandaya başladılar. Amaç dağılmakta olan Osmanlı mirasından mümkün olduğu kadar fazla pay almaktı.

Tüm bu tartışmalar içinde, Mondros Mütarekesinden hemen sonra Amiral Bristol İstanbul'a atandı ve 1919 Ağustos ayında Yüksek Komiser olarak görevlendirildi. Amiral Bristol bir donanma subayıydı ve Amerika'daki Ermeni propagandasından etkilenmiş olarak Türkiye'deki görevine başladı. Denizci olmasının kendisine kazandırdığı temel bir özellik olan titiz bir gözlemci ve günlük tutma alışkanlığı Amiral Bristol'u diğer meslektaşlarından ayıran önemli özelliğiydi. Türkiye'de bulunduğu süre içerisinde; 1919-1927 yılları arasında gördüklerini ve elde ettiği bilgileri tarafsız bir gözle günlüklerine aktardı. Bu nedenle Ermeni komite ve komitacılarının nefretini kazandı ama bunu umursamadı.

Bristol'un günlükleri incelendiğinde göze çarpan en belirgin ayrıntı; tarafsızlık ve olayları olduğu gibi aktarabilmekteki kusursuz başarıdır. Bu nedenle Taşnak, Hınçak kalıntısı komitacılar tarafından Türk yanlısı olduğu suçlamasıyla o kadar çok karşılaşmıştır ve kara propagandaya maruz kalmıştır ki, raporlarının girizgahlarında kendisini sık sık, *"Türklerin savaş öncesindeki ve esnasındaki davranışlarını hoş görmediğini"*, *"yapılanların bağışlanamayacağını"*, *"Türklere karşı özel bir sevgisi olmadığını"* ve *"Türklerin kendi kendilerini yönetmemeleri gerektiği kanaatinde olduğunu"* söylemek zorunda hissetmiştir. Bununla birlikte Türklerin iyi askerler olduklarını kaydetmiştir. Komitacı Ermeniler, Bristol'ün

---

* Prof. Dr. KTÜ, Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi ABD Öğretim Üyesi
** KTÜ, Tarih Bölümü Cumhuriyet Tarihi ABD Doktora Öğrencisi

Türklere asker olarak saygı göstermesinden bile rahatsızdılar, çünkü "Saygın Türk" imajı yıllardır yapmakta oldukları kara propagandalarına zarar veriyordu.[1]

Bristol'a göre; dünyanın bu kısmında (Anadolu ve Maverayı Kafkasya kastediliyor) yaşayan ırkların hemen hepsi aynıydı. Bu durumun Amerika'da anlaşılması ise imkansızdı. Bununla birlikte Bristol, Anadolu'daki anlaşmazlıkların Büyük güçlerin Osmanlı Devleti'nden daha fazla çıkar sağlamak için uyguladıkları politikaların doğal sonucu olarak ortaya çıktığını düşünmekteydi.[2]

Bristol'un raporları incelendiğinde göze çarpan diğer önemli olgu, Taşnak, Hıncak ve Armenakan kalıntısı komitacıların iddia ettiği gibi; *Turkophilia* ile ilgisinin olmadığı ve Ermeni ulusundan nefret etmediği gerçeğidir. Bristol bir Türksever değildi. Aksine İstanbul'a ilk geldiğinde savaş dönemi kara propagandasının etkisiyle Türklere karşı önyargılarla donatılmıştı. Örneğin, göreve başladıktan yaklaşık sekiz ay sonra, 1919 yılı Ağustos'unda kendisini ziyaret eden gazeteci Sami Berkem'in, elini Ermeni olaylarının kanı bulaştığı gerekçesi ile sıkmayı reddetti.[3] Ayrıca raporlarında, *"Türklerin kendi kendilerini yönetecek kapasitede olmadıklarını ve hükümet etmeyi öğrenmeleri gerektiğini"*, *"Türklerle iki yolla; ya güç kullanarak ya da nezaket, tarafsızlık ve adalet yoluyla güvenleri kazanılarak anlaşma sağlanabileceğini"* sürekli dile getirmekteydi. Güç kullanımı mevcut şartlar altında imkansız olduğuna göre ikinci yol denenmeliydi.[4] Bristol hadiseleri yerinde gözlemledikten sonra Amerika'daki propaganda ile gerçeğin çok farklı olduğunu fark etti ve raporlamalarını buna göre yaptı. Türklerin kendi kendilerini yönetemeyecekleri hususunda da büyük bir yanılgı içindeydi. Çünkü tarihin köklü medeniyetlerinden bir tanesi olan Türkler tarihleri boyunca onlarca devlet kurmuş ve yönetmişlerdi.[5]

İstanbul ve çevresindeki gözlemleri neticesinde gerçeklerin Amerika'da bilinenden çok farklı olduğunun ayrıtına varan Bristol, Ermeni yalanlarını ortaya çıkartmak için elinden geleni yapmaya koyuldu. 1919 yılı Ocak ayında başlayan Paris Barış Konferansı

---

[1] Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-I, Report of Operations for Weeks Ending June 22, 1919. Constantinople, June 22, 1919. Part Four, General Summary, Con. 4052-19. s. 2 ("Library of Congress Manuscript Division" bundan sonra "LCMD" olarak kısaltılacaktır.); Levon Marashlian, The Armenian Question from Sérves to Lausanne, Economics and Morality in American and British Policies 1920-1923, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California, Los Angeles, 1992. s. 86-90.

[2] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, May 28, 1921.

[3] Dinç Yaylalıer, "Türk Amerikan İlişkilerinde Amiral Mark Bristol'un Rolü 1919-1927", Türk Yurdu, C. 15, Sayı 125, Ocak 1988. s. 38-39; Suzanne Elizabeth Moranian, The American Missionaries and Armenian Question, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Madison: The University of Wisconsin, 1994. s. 462-64; 1920 yılında Amerika'ya giden gazeteci Selma Ekrem Hanım anılarında, her tarafta Türklere karşı önyargılarla dolu insanlarla karşılaştığını ve Amerikan halkının zihninin, "vahşi, kara gözlü", "kalın kaşlı" "elinde kanlı kama tutan" "dehşetengiz korkunç Türk" imajı ile dolu olduğunu gördüğünü, gerçek bir Türk olarak Amerikalıların karşısına çıktığında insanların şaşırdığını kaydetmektedir. Bkz. Şuhnaz Yılmaz, "Challenging the Stereotypes: Turkish-American Relations in the Inter-War Era", Middle Eastern Studies, S. 42, No: 2, Mart 2006. s. 224; Çağrı Erhan, "The American Perception of the Turks: An Historical Record", Turkish Year Book, C. 31, Ankara 2000. s. 95.

[4] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, June 24, 1920. s. 2; Malkasian, a.g.e., s. 353; Richard G. Hovannisian, The Repbublic of Armenia, C.I: 1918-1919, Los Angeles: Printed by University of California, 1971. s. 298, 299, 325; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, December 30, 1920. s. 3; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, War Diary, Confidential, July 18, 1922. s. 4.

[5] Ahmed Rustem Bey, Cihan Harbi ve Türk-Ermeni Meselesi, Çev. Cengiz Aydın, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2001. s. 50.

görüşmeleri devam ederken, Taşnak, Hınçak mensubu komitacıların yönlendirmesindeki Ermenilerin kurgu propagandalarının aksine ve ACIA'nın *(Amerika Ermenistan'ın Bağımsızlığı Komitesi)* iddialarını reddederek; senatörlere mektuplar yazdı. Ermenistan'daki olumsuz şartların tamamen İngiliz ve Fransız emperyalizminin sonucu olarak ortaya çıktığını söyledi. Yine, 22 Haziran 1919 tarihli yazışmada Amerika'daki tüm gazetelerin ve basın organlarının Ermeniler[6] ve Rumlar lehinde, Türkler aleyhinde yayın yaptığını bildiğini fakat gerçeğin bu şekilde olmadığını özellikle belirtti. Ayrıca, Amerika'da yayınlanan ve kendisine ulaşan pek çok makalenin büyük yanlışlıklarla dolu olduğunu, daha kötü ihtimalle buralardaki iddiaların gerçeklerle alakasının bulunmadığını tespit ettiğini rapor etti.[7] Bu arada, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edilmesi için yoğun çaba harcayan Utah Eyaleti Senatörü W. King liderliğindeki senatörler yeninden sahneye çıkmışlardı. Bu sefer, Kemalistlerin Anadolu'da Hıristiyanları katlettiği propagandasını yaymaktaydılar.[8] Bristol ve birkaç tarafsız gazetecinin göndermiş olduğu rapor ve yazılar az da olsa olayların tek taraflı değerlendirilmesinin engellenmesine katkı sağlamıştır.

Her şeye rağmen, Amiral Bristol Türk tarihindeki kritik bir dönemde İstanbul'da görevlendirilmiş, Osmanlı Devleti'nin çöküşüne ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin doğuşuna tanıklık etmiştir. Bu nedenle, Bristol'un Bakanlığı'na göndermiş olduğu raporlar, şahsi günlüğü, muhtıralar ve bilgi notları dönemin hadiselerini bir yabancının algı ve bakış açısından inceleme imkânı sunduğu için temel kaynak niteliğindedir.[9]

1. Amiral Bristol'un İstanbul'da Görevlendirilmesi

Mondros Mütarekesi sonrasında Bağlaşıklar Osmanlı topraklarını işgal etmeye başladılar ve İstanbul'a işgalleri yönetecek yüksek komiserler atadılar. ABD Donanma Bakanlığı da Türk sularındaki etkinliğini artırmak istiyordu. Bu amaçla 30 Aralık'ta

[6] Özellikle New York Times ve Washington merkezli diğer gazeteler zikredilen dönemde komitacı Ermenilerin kurgu iddialarını doğru olup olmadığını kontrol etmeye gerek duymadan yayınlamaktaydı.

[7] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, Two Weeks Operation Report Ending June 22, 1919. Con. 4052-19; Bristol 1920 Haziran'ında Ermeni Patriği'nin nüfus rakamları için şöyle demişti; "Patriğin Paris Barış Konferansı'nda Ermenilerin Anadolu'daki abartılı nüfus rakamları için söylediklerini; patrikhanenin doğumları kaydettiği ve vergi vermemek için bunu gizli tuttuğu doğrudur, fakat Patrik, patrikhanenin ölümleri mevcut nüfus rakamlarından düşmemiştir" diyerek yalanlamıştır. Bu yalanlama ve benzeri doğrular, Ermenilerin ve Rumların politik çıkarlarına hizmet etmediği ve kara propagandalarının aslını ortaya çıkardığı için Bristol'den nefret etmekteydiler. Bristol, Ermeni ve Rumların kendisinin "Türk Yanlısı" pro-Turk olduğu suçlamasını yaptıkları ve görevden alınmasına çalıştıklarını bilmesine rağmen doğruları söylemekten vazgeçmemiştir. LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, June 24, 1920. s.1-3. Bristol'un tarafsız benzer raporları Ermeni lobilerinin kendisinin görevden alınması için harekete geçmesine yeter sebepti. Çünkü, Birstol'ün dile getirdiği gerçekler kurgu Ermeni propagandasına zarar vermekteydi. Yaylalıer, a.g.m., s. 40; Mark Malkasian, "The Disintegration of the Armenian Cause in the United States, 1918-1927", International Journal of Middle East Studies, Sayı 16, No. 3. Ağustos, 1984.s. 358; John M. Vander Lippe, "The 'Other' Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations", Turkish Yearbook, C. 23, Ankara 1993. s. 42.

[8] Dinç Yaylalıer, "American Perceptions of Turkey, 1919-1927", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Utah: The University of Utah, 1996. s. 12.

[9] Amiral Bristol'un Türkiye'de bulunduğu 1919-1927 yılları arasındaki sekiz yıllık dönemde kaleme almış olduğu ve dönemin hadiselerinin Amerikan bakış açısından izohipslerini veren şahsi günlükleri, haftalık raporları, muhtıralar ve bilgi notları ABD Kongre Kütüphanesi El Yazmaları Bölümü'nde 7 klasör halinde bulunmaktadır.

görevlendirilen Tümamiral Mark Lambert Bristol, Avrupa görevinden ayrılarak İstanbul'a gelmek üzere yola çıktı. Bristol, bir donanma subayı olduğu için kendisine gönderilen talimatlar Donanma Bakanlığı vasıtasıyla bildirilecekti. İstanbul'daki Amerikan Komiseri Ravndal'a da Bristol'un emrinde görev yapacağı talimatı verildi.[10]

Amiral Bristol, İstanbul'a hareket etmeden önce Paris'e giderek burada Başkan Wilson, Dışişleri Bakanı Lansing, Amerika Yiyecek ve Amerikan Yardım İdaresi *Food Administration and the American Relief Administration* Yöneticisi Herbert Hoover ve Amiral Benson ile görüşerek gerekli talimatları aldı.[11] İstanbul'da görev yapacak Amerikan diplomatik misyonundaki en yetkili kişi olan Bristol, henüz "Yüksek Komiser" ünvanına sahip değildi. İstanbul'da Kıdemli Donanma Subayı *Senior Naval Officer* unvanı ile bulunacak ve aynı zamanda ABD Doğu Akdeniz Filosu Komutanlığı görevini de yürütecekti. Yetki sahası, 21. Boylamın doğusunda kalan alan, Korfu hariç tüm Yunanistan ve İstanbul'un doğusundaki tüm sahaydı.[12] Bristol her iki görevi Türkiye'den ayrılacağı 1927 yılına kadar devam ettirmiştir.[13]

28 Ocak'ta İstanbul'a gelerek görevine başlayan Bristol'un ilk raporu 1 Şubat 1919 tarihlidir. İlk rapor; yardım çalışmaları, yardım örgütleri, Rusya'nın İtilaf Devletleri tarafından el konulan gemileri ve İngiltere Yüksek Komiseri Calthorpe ile görüşme kayıtları ile ilgiliydi.[14] Dört sayfa olan ikinci rapor ise; yine 1 Şubat tarihinde Haftalık Rapor şeklinde kaleme alınmıştı. İkinci raporda, ABD Donanma gemisi *Scorpion* ile 25-26 Ocak tarihlerinde İzmit ve çevresine yapılan inceleme gezisi hakkında bilgi verilmişti. Rapora göre; İstanbul'da İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan devriyeleri vardı, mevcut durum da dikkate alındığında Amerikan devriyesinin İstanbul'a gönderilmesine şimdilik gerek yoktu.[15]

Bristol göreve geldiğinde kendisinden önceki Büyükelçi H. Morgenthau'nun bırakmış olduğu enkazı ve kötü izlenimi temizlemek, Osmanlı siyasetinin içine sızmış olan misyonerler ile yardım teşkilatlarını dizginlemek için büyük uğraş verdi. Misyonerlerin siyasete gereğinden fazla dahlinden rahatsız olan Bristol, Dışişleri Bakanlığı Yakındoğu Şefi Allen Dulles'e; "*...Zamanımın üçte birini yardım örgütlerinin ve misyoner teşkilatlarının politika ile ilgilenip Amerikan çıkarlarına zarar vermelerini önlemek için harcıyorum...*"[16] diyecek kadar mevcut durumdan rahatsız olmuştu. Yardım örgütü çalışanlarına, misyonerlere ve Amerikalı işadamlarına sürekli siyasete karışmamalarını, adil olmalarını ve tarafsız

[10] The Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace, Washington, August 12, 1919. PRFRUS 1919, C. II, Washington: USA Government Printing Office, 1934, s. 812; Beers, a.g.m., s. 210.
[11] Thomas A. Bryson, "Admiral Mark L. Bristol, an Open Door Diplomat in Turkey", International Journal of Middle East Studies, Sayı 5, No. 4, Eylül 1974. s. 452.
[12] Bryson, a.g.m., s. 451; Henry P. Beers, "US Naval Detachment in Turkish Waters, 1919-1924" Military Affairs, Sayı 7, No. 4, Kış 1943. s. 210.
[13] Beers, a.g.m., 210; Yaylalıer, American Perceptions..., s. 2; 1868 tarihinde doğmuş olan Amiral Bristol 71 yaşında 1939 tarihinde Washington'da vefat etmiştir. New York Times, "Admiral Bristol is Dead in Capital", May 14, 1939. s. 63.
[14] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, US Scorpion Constantinople, February 1, 1919.
[15] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, Weekly Report , US Scorpion, February 2, 1919. s. 1, 5.
[16] Bryson, a.g.m., s. 456-457.

davranmalarını tavsiye ediyordu. Bu tavsiyeler sadece işadamları tarafından tutulmaktaydı.[17]

Bristol, bir asker olarak hadiseleri gördüğü ve doğru bildiği şekilde rapor etmiş, *kendisinden önceki büyükelçiler gibi Ermeni lobisine yaranmak için diplomasinin karmaşık* dehlizlerinde hadiseleri ters yüz etmekten ya da günün şartlarına göre rapor etmekten kaçınmıştır. Uzun yıllar şımartılan komite ve komitacılar, Bristol'un tarzından en baştan rahatsız oldular ve Bristol'un göreve başlamasından hemen sonra da bu durumu açığa vurmaya başladılar. Bristol'u istemeyenlerin başında Taşnak Sutyan üyeleri geliyordu. Bu zamana kadar körü körüne yürütülen Ermeni taraftarlığına *armenophilia* karşı savaş açılmasından ve hadiselerin aslının Amerikan kamuoyuna açıklanmasından doğan hoşnutsuzlukla Bristol'un görevden alınması için yoğun bir çalışma ve lobi faaliyeti başlatıldı. Taşnak, Hınçak kalıntısı komitacılar, karşı lobi faaliyetini 1927 yılı Temmuz ayına kadar sürdürecek, fakat Wilson'dan sonra iktidarı devralan Harding de Taşnak ve Hınçak kalıntısı komitacıların yönlendirmesindeki Ermenilerin baskılarına rağmen Bristol'u görevinde tutmaya devam edecektir. Başkan Wilson, karşıt lobilerin uğraşlarına rağmen, yeni bir atama yapmaya gerek görmeyerek, 12 Ağustos 1919 tarihinde Amiral Bristol'a "Yüksek Komiser" unvanının verilmesi kararını onayladı.[18] Bu tarihten sonra Bristol, 1927 yılına kadar "Yüksek Komiser" olarak hizmet verdi. Lozan Antlaşması onrasında işgal dönemi uygulaması olan Yüksek Komiserlik unvanını kullanmaması tendi fakat kendi ülkesinin işgalci olmadığını söyleyerek teklifi kabule yanaşmadı. Bu ımana kadar kendisine duyulan saygı, Yüksek Komiser unvanını kullanmasına göz ımulmasını sağladı.

2. Amiral Bristol'un Günlükleri ve Raporlarında Ermeniler

Bristol İstanbul'a geldiğinde tüm Anadolu'da savaş ateşi her tarafı sarmak üzere yılıyordu. Bu ortam Rum ve Ermeni komitacılarına istedikleri fırsatı sağlamıştı. Taşnak Hınçak mensupları, insanlık dışı amaçları doğrultusunda hareket etmedikleri için aynı manda kendi dindaşları olan ırkdaşlarına baskı uygulamakta ve fiziki müdahalede ulunmakta çekinmeyen Ermeni çetelerinin Müslümanlara ve Türklere yapabilecekleri ezalim belliydi. Oysa Avrupa ve Amerika kamuoyundaki kara propaganda sürekli Ermeni mitacıları masum göstermekte idi. Amiral Bristol raporlarında gerçekleri tarafsız bir kilde yazdığı için Ermenilerin nefretini kazanmakta gecikmemiştir.

Milli Mücadele henüz başlamadan önce, Amiral Bristol 13 Nisan'daki haftalık porunda, Ermenistan'da açlık ve kıtlık olduğunu, bu bölgeyi işgal eden Türk ordusunun ri çekilme esnasında tahıl ve hububatı da beraberinde götürdüğünü ve Kars'ta depolanan bubatın İngilizlerin denetimine geçtiğini belirtti. Rapora göre; Ermenistan Cumhuriyeti Gürcistan Cumhuriyeti arasında anlaşmazlık vardı ve Ermenistan'daki mülteciler kıtlıkla

ınç Yaylalıer, "Türk Amerikan İlişkilerinde Amiral Mark Bristol'un Rolü 1919-1927", Türk Yurdu, C. 18, ı 125, Ocak 1988. s. 39.
ers, a.g.m., s. 213; Dinç Yaylalıer Bristol'un yüksek komiser atandığı tarihi 7 Ağustos olarak vermektedir. lalıer, "American Perceptions ....", s. IV.

boğuşmaktaydı. Rapor'da Türklerin Azerileri silahlandırdığı da kaydedilmişti.[19] Haftalık raporun Kilikya ile ilgili kısmında ise, Fransa'nın Ermenilere Fransız askeri üniforması giydirerek ve silahlandırarak kasabalara gönderdiğini, Fransız üniforması içindeki Ermeni askerlerin geceleri Türklere ateş açtığı ve Türklerin de karşılık verdiği yazılmıştı. Hatalarını fark eden Fransızlar Ermeni askerleri görevden uzaklaştırmaya çalışmaktaydı.[20]

Bristol hadiseleri yerinde görerek tespitte bulunmaya ve bir yargı oluşturmaya çok önem veriyordu. Komutası altındaki Donanma araçları ve Amiral gemisi Scorpion uzak mesafelere kolayca ulaşmasını sağlıyordu. Bu amaçla, 1919 Haziran ortalarında Maveraya Kafkasya'ya düzenlediği inceleme gezisinde Tiflis'te Ermenistan Başbakan Vekili ve Dışişleri Bakanı olan Alexander Khatisian ile de görüştü. A. Khatisian, Başbakan O. Kaçaznuni gibi Taşnak Sutyan Partisi'ne mensuptu ve Kaçaznuni Paris'te bulunduğu için Başbakan vekilliği görevini yürütmekteydi. Görüşmede Khatisian, güç kullanılarak da yapılsa göçmen Ermenilerin Türkiye'deki evlerine tekrar yerleştirilmelerini istedi. Bristol, Robert Koleji Müdürü Caleb F. Gates ve İstanbul Kız Koleji Müdürü Marry Mills Patrick ile birlikte Osmanlı Devleti ve Ermenistan'ın bir bütün olarak Amerikan güdüm idaresine alınmasını savunuyordu. Birstol, A. Khatisian'a tüm Osmanlı Devleti toprakları üzerine tek elden Ermenileri de kapsayacak bir güdüm idaresinin kurulmasını önerdiğinde, Khatisian bundan daha kötü bir şey olamayacağını söyleyerek bu teklifi şiddetle reddetti. Khatisian, Bristol'un pek çok sorusuna ve idaresine verilen Müslümanları nasıl yöneteceğine dair bir planı bulunup bulunmadığına tatmin edici herhangi bir cevap veremedi. Khatisian'ın basit planı, Ermeniceyi resmi dil ilan ederek Kürtleri Hıristiyanlaştırmak ve Müslümanları da yönetmekti fakat bunu nasıl yapacaktı bu hususta bir fikri yoktu. Khatisian, görüşmede olumlu bir izlenim bırakmamıştı. Bristol, ABD'nin ve İngilizlerin Ermenistan'daki en üst düzey kişi olarak kabul ettikleri Khatisian'ın aslında kişisel güç ve siyasi tutkularından başka hiçbir yeteneğe veya bilgiye sahip olmadığını raporladı. Ayrıca, Khatisian açlıkla boğuşan mültecilerden ziyade siyasi işlerle ilgilenmeyi tercih ediyordu.[21]

3. Ermenistan Devleti Dışişleri Bakanı ve Başbakan Vekili Alexander Khatisian

Bristol'un Kafkasya'ya gerçekleştirdiği ilk görüşmede Khatisian muzaffer bir ordunun başkomutanı gibi konuşmuş, müzakere ya da pazarlığa yanaşmamıştı. Bristol bunun büyük bir hata olduğunu düşünüyordu. Hadiselerin zaman içindeki seyri Bristol'u haklı çıkartacaktır.

Bristol ile Khatisian bir yıl sonra 30 Haziran 1920 tarihinde bu sefer İstanbul'da görüştüler. Khatisian Avrupa seyahatinden dönerken İstanbul'a uğramıştı. Amerikan arşiv

[19] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, Report of Operations for the two Weeks Ending 13 April 1919. Part Three, Con. 4052-19. s. 1-2.
[20] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, Report of Operations for the two Weeks Ending 13 April 1919. Part Three, Con. 4052-19. s. 2.
[21] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, June 22, 1919. Part Three, Con. 4052-19. s. 1-3.

belgelerine göre; Avrupa'ya giden Khatisian, Avrupa'daki tüm başkentlerde temaslarda bulunmuş, Mısır'a gitmiş ve Yunanistan'a uğrayarak Venizelos ile görüşmüştü. Zikredilen görüşmeden sızan söylentiler, Yunan-Ermeni ittifakı ile Ermeniler, Milliyetçi Türkleri Doğu'dan sıkıştırırken, Yunanlılar Batı'daki işgallerini rahatça tamamlayacaktı şeklindeydi. Böylece Milliyetçi Türkler iki ateş arasında kalacak ve güçleri tükenecekti.

Kendisi ile görüşmesinde Bristol Khatisian'a ordusunu terhis etmesini ve Türklere saldırmamasını, Milliyetçilerin Yunanlılar ile yeterince meşgul olduğu için Ermenilere saldıramayacağını söyledi. Khatisian, Bristol'un gayri ihtiyarı söylemiş olduğu; *"Türklerin meşgul oldukları için Ermenilere saldıramayacağı"* cümlesini özellikle irdeledi. Khatisian'ın bu ayrıntı üzerinde fazla durması Bristol'un dikkatinden kaçmamıştı ve günlüğündeki notlar arasında görülür. Oysa Bristol, Khatisian'ın Venizelos ile anlaşmasını bilmediği için gerçek niyetini anlayamamış daha sonra olaylar açığa çıktığında bu görüşmeyi hatırlayıp Khatisian'ın aslında kendisinden istihbarat almak amacında olduğunu fark etmiştir. Raporlara göre; Khatisian'ın İstanbul'dan dönüşünden sonra tüm ihtiyatlar silahaltına çağrılmış ve savaş hazırlığı başlamıştı. Bu durum da Khatisian Venizelos görüşmesinden sızan bilgilerin mesnetsiz olmadığını göstermekteydi. Yine raporlar Batum'u boşaltan İngilizlerin bir buçuk milyon dolar tutarındaki silah ve cephaneyi Taşnak, Hınçak mensubu Ermenilere verdiği şeklindeydi. Raporlara göre; her iki komiteye mensup Ermeniler Yunan işgaline yardım etmenin yanında Türklerin kendilerine saldırdığı bahanesi ile Anadolu'nun bir kısmını işgal etmek için hazırlanmaktaydılar.[22]

Saldırının alt yapısı da Amerika'da hazırlanmaya başlanmıştı. ACRN'nin Anadolu sorumlu müdürü James L. Barton 15 Şubat 1920 tarihinde Amerika'ya dönüşünde gazetelere verdiği beyanatında Milliyetçi Türklerin Bağlaşık askerler çekilir çekilmez Ermenilere soykırım uygulamak için hazırlandıklarını söylemişti. Anadolu'yu İngiliz General Allenby'e işgal ettirmeyi başaramayan Barton Anadolu ile ilgili karanlık planlarından vazgeçmemişti.[23] Barton, Milliyetçilerin Anadolu'nun tümüne hakim olduklarını ve etraflarındaki tüm Hıristiyanları katletmek için fırsat kolladıklarını da söylemişti. Beyanda, üstü kapalı olarak ABD'nin Ermenistan güdüm idaresini de kabul etmesi gerekliliğinden bahsedilmişti. Londra Konferansı'na da katılan Barton, Amerikan müesseselerine verilen zararın karşılanmasını talep etmekteydi.[24] Oysa Amiral Bristol'un vermiş olduğu raporlar Barton'un söylediklerinin tam tersiydi. Gerçekte büyük bir saldırı için hazırlananlar komitacı Ermenilerdi ve bunun için Yunanistan ile gizli bir uzlaşmaya bile varılmıştı.

Bu esnada Paris Barış Konferansı Sevr antlaşmasına son şeklini vermekle uğraşmaktaydı ve Wilson Türkiye ile Ermenistan arasında çizilecek sınıra hakemlik yapacaktı. Avrupa'dan dönen Khatisian Bristol ile görüşerek bir muhtıra sundu. Yaklaşık

[22] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, War Diary, Confidential, August 14, 1922. s. 8-9.
[23] Grabill, a.g.e., s. 167.
[24] New York Times, "Turks Declare Plans to Slay Armenians, Dr. Barton Reports Nationalists Prepared for Massacres When Allied Troops Withdrew", February 1920, s. 5; Washington Post, "Shows American Losses in Turkey", March 23, 1921. s. 3; Marashlian, a.g.t., s. 63.

bir ay sonra imzalanacak olan Sevr Antlaşması öncesi Khatisian'ın Bristol'a sunmuş olduğu muhtırada, Wilson'un çizecek olduğu sınır, Ermenistan'ın Bolşevizm'e karşı tampon bölge olması, Ermenistan'a silah, cephane ve ekipman sağlanarak kendisini korumasına yardımcı olunması istenmişti. Gerekli ekipmanın sağlanması durumunda Ermenistan 50.000 kişilik bir askeri güç oluşturabilecekti. Wilson'un çizecek olduğu Ermenistan sınırının Trabzon, Sivas, Diyarbakır hattından geçeceğinden haberdar olan Khatisian'a göre; Ermeni Devleti için tehlike şuanda Türk ordusu değil, Türk subayların idaresindeki Kürtlerdi. Kürtler ile Ermeniler arasında bin yıllardır süren savaş ve anlaşmazlık vardı.[25] Khatisian açıkça söylemese de, sınırın Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerden geçecek olması bu durumun temel nedeniydi. Khatisian'ın söylemlerine karşı Bristol, kendisine göre Ermenilerin Türkler ile anlaşarak sınırı belirlemesinin daha uygun olacağını belirtti. Ermenistan tarafında öneriyi kabul edilebilir bulunmuyordu. Görüşmede Bristol, bir yıl önce söylemiş olduğu tüm Osmanlı topraklarının tek güdüm idaresi altında toplanması önerisini yinelemiş fakat Khatisian yine bu öneriyi reddetmişti.[26] Daha önce de söylendiği gibi Khatisian Bristol ile görüştüğünde Venizelos ile anlaşmış olarak Türklere karşı büyük bir saldırı başlatmak üzere Ermenistan'a gitmekteydi.

Khatisian, İstanbul işgal altında olduğu ve Yunanlılar İzmir'den yeni bir saldırı başlatacağı için Türklerin Ermenistan'a saldıramayacağına inanıyordu. Bununla birlikte Ermenistan sınırındaki düzenli birliklerden haberdardı ve Ermeni halkının Bolşevikliğe meyletmediğini söylüyordu. Polonya ordusunun Bolşeviklere karşı başarılı olması Ermenilerin lehine olmuştu ve Moskova'ya gönderilen Ermeni heyetinin Rusların Ermenistan devletinin tanınmasını sağlayacağından şüphesi yoktu. Khatisian, Bolşevizmi Ermenistan'ın doğal müttefiki olarak görmekteydi çünkü bu sayede Büyük güçler kendilerine çok sayıda silah ve cephane vermişlerdi.[27]

1920 yılının sonuna gelindiğinde altı ay önce hiçbir teklifi kabule yanaşmayan ve Türklere düşmanlığı ile Taşnak Sutyan'ın ütopik yaklaşımlarıyla tanınan Khatisian, Ermenistan Bolşevikleşirken tutuklanmamak için Kazım Karabekir komutasındaki Türk ordusuna sığınmak zorunda kaldı. Khatisian, 1921 yılı başında, Londra Konferansı'nda Bogus Nubar Paşa'ya danışmanlık yapmak için İstanbul'dan geçerken Bristol'a, Wilson'un çizdiği sınır hattının hata olduğunu ve Türklerin Ermenistan'a saldırarak sınır düzenlemesini geçersiz hale getirdiğini söyleyecektir. Daha önce Bristol'un sunduğu hiçbir teklifi ya da uzlaşmayı kabul etmeyen Khatisian bu sefer Türkler ile Ermeniler arasında anlaşma sağlanabileceğinden ümitliydi.

[25] Talcott Williams, Turkey, A World Problem of To-day", New York: Doubleday, Page & Company, 1921. s. 212-13.
[26] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, Momerandum, American Embassy, Constantinople,. CE:VH, June 30, 1920. s. 1-2; Erol, Türkiye'de Amerikan...., s. 18.
[27] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, Momerandum, American Embassy, Constantinople,. CE:VH, June 30, 1920. s. 1-2

3.1. Kafkaslardaki Durum

Bristol'un ilk Kafkasya gezisi hakkında bilgi veren 1919 Haziran ayına ait haftalık raporu, Kafkaslardaki üç cumhuriyetin; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'ın siyasi anarşinin en güzel örneği olduklarını belirtmekteydi. Bristol'a göre bu cumhuriyetlerden hiçbiri halkı temsil etmiyordu. Bu üç cumhuriyet birbirinden nefret etmekteydi ve bu durum Denikin güçlerinin bölgeyi işgalini kolaylaştırmaktaydı. Rapora göre; İngilizlerin bölgedeki varlığı böyle bir işgali önlemişti.[28]

Bölgedeki Amerikan ve İngiliz görevlilerin vermiş olduğu bilgilere göre; Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki anlaşmazlık büyük oranda sınır sorunlarından kaynaklanıyordu ve Azerbaycan'daki gizli bir Ermeni topluluğu Ermenistan'a karşı Azeriler ile hareket etmekteydi. Ayrıca, Azerbaycan sınırları içinde yaşamakta olan Ermeni köylüler yerlerinden ayrılmak istemiyordu ve hallerinden memnundu. İngiliz yetkililerinin vermiş olduğu bilgilere göre; birkaç varlıklı Ermeni'nin oluşturduğu bir örgüt bu köylüler ile Azeriler arasında çatışma çıkartmak için çalışıyordu. Bu örgüt, Ermeni köylüleri tehdit ederek Azeriler ile birlikte barış içinde yaşamak istediklerini söylemeleri halinde can ve mallarının tehlikeye düşeceği tehdidinde bulunduklarını söylüyordu.[29] Bristol'un haftalık raporunda Ermeni köylüler ile Azeriler arasında çatışma çıkartmaya çalışan gizli örgütün adı verilmemektedir fakat önceki on yıllarda Türkler ile Ermeniler arasında yığınla sorun çıkartarak bu çeşit entrikalarda uzmanlaşmış olan Taşnak Komitesi mensuplarının ya da alt kuruluşlarının hadiselerden mesul olması olasılığı yüksektir. Çünkü belirtilen dönemde Ermenistan'ın idaresi Taşnakçıların elindeydi.

1919 yılı Ağustos ayından itibaren İngiliz güçleri Kafkaslar'daki birliklerini çekecekti ve Kilikya'da istediği başarıyı elde edemeyen Fransa'nın da Anadolu'daki işgali sona erdirmesi ihtimal dahilindeydi. Mevcut gelişmeler üzerine aynı yılın Ekim ayı başında Ermeni Protestan Topluluğu ve Ermenistan Propaganda Komitesi Bristol ile görüşerek ABD'nin kendi yardımlarına gelmesini talep etti. Açıkça söylenmese de ABD askerlerinin Türkiye'nin bir kısmını işgal etmesi isteniyordu. Ermeni temsilcilerin en büyük korkusu Türkiye'nin tekrar kurulması ve kendilerinin unutulmasıydı. Amiral Bristol, Ermeni temsilcilerinin taleplerini oldukça soğuk karşıladı ve ABD'de yaptıkları propagandanın yalanlar üzerine kurulu olduğunu söyleyerek bu durumun anlaşılması halinde sıkıntıya düşeceklerini söyledi. Ayrıca, Amerikan halkı şuanda yabancı topraklardaki ilişkilere dahil olunmasına karşıydı.[30] Aynı gün Kürt Komisyonu Başkanı Abdülkadri Efendi de Bristol ile görüşerek ABD'nin Ermenileri koruduğu gibi kendilerini de korumasını istedi ve Kürtler ile Ermenilerin uzun süre barış içinde bulunduğunu ve birbirinden ayrı yaşayamayacak iki ulus olduğunu belirtti.[31] Günlükten anlaşıldığı kadar, açıkça söylemese de Kürt reisi Ermeniler ile bir devlete sıcak bakıyordu fakat Khatisian'ın Kürt dilini yasaklayarak tüm Kürtleri zorla Hıristiyanlaştırma planından habersizdi.

28 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, Report of Operations for two Weeks Ending June 22, 1919. Part Three, Con. 4058-19. s. 2.
29 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, Report of Operations for two Weeks Ending June 22, 1919. Part Three, Con. 4052-19. s. 2.
30 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, October 8, 1919. s. 1.
31 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, October 8, 1919. s. 2.

1919 Eyül ayı başında Amerika İncil Topluluğu *American Bible Society* önde gelen lideri ve ACASR İstanbul temsilcisi olan William W. Peet ile Bristol arasında gerçekleşen görüşmede ACRNE temsilcilerinin ABD'de Ermeniler lehine yaptıkları propaganda gündeme geldi. Peet de ABD'nin Ermenistan üzerine güdüm idaresini üstlenmesine karşıydı fakat Türklerin Ermeniler üzerindeki idaresinin bitmesi gerekliliğine inanıyordu. Bristol da, Türklerin bölgede yaşayan, Ermeni, Kürt, Rumlar üzerindeki egemenliğinin sona ermesinin zorunluluk olduğu görüşündeydi. Bristol'un aynı zamanda ACRNE temsilcisi olan misyoner Peet ile görüşmekteki asıl amacı, ACRNE'nin desteğinde ABD'deki doğruları yadsıyan propagandanın sona erdirilmesini sağlamaktı.[32] 1919 Ağustos ve Eylül ayları Paris Barış Konferansına rapor sunmak üzere Türkiye ve Ermenistan'da inceleme yapan Harbord Askeri Kurulu'nun bölgede bulunması nedeniyle önemli bir tarihti. ABD'nin Ermenistan güdümünü kabul etmesi için Harbord Raporu önemliydi ve bu nedenle misyonerler ile Ermeni örgütleri kurgu propagandaya ağırlık vermişlerdi.

4. Yardım Örgütleri, Misyonerler ve Ermeni Yanlısı Çalışmaları

Milli Mücadele döneminde daha önceden başlatılmış olan yardım çalışmaları işgal güçlerinin de yardımı ile etkinliğini artırmıştı. Yardım örgütlerinde çoğunlukla misyonerler görev yapmaktaydı ve geçmişten gelen bir alışkanlıkla sadece Hıristiyanlara yardım ediliyordu. Bu nedenle büyük çoğunluğu misyoner olan yardım örgütlerinde görevli Amerikalıların temel yaklaşım noktası Hıristiyanlık olduğu için hadiseleri değerlendirme algıları da bu noktadan oluyordu. Bununla birlikte misyonerler ile Ermeniler arasında anlaşmazlıklar vardı ve bunlar Bristol'un günlüklerinde kayıt altına alınmaktaydı. Örneğin, Konya'da görevli olan Yakındoğu Yardım Komitesi (NER) üyesi, misyoner Bayan Hewitt 10 aylık görevinden sonra, İstanbul'da Yüksek Komiser Bristol ile görüştüğünde, *"Türkleri tanıdıkça sempatisinin artığını, bütün Ermenilerin acı çektikleri için dünyanın kendilerinin hizmetinde olması gerektiğine inandığını, fakat kendilerinin bunun için bir şey yapmasına gerek olmadığını düşündüklerini"* söyledi.[33] Benzer şikayetler daha önce de gelmişti fakat Hıristiyanlık algısı her şeyin önünde olduğu için bunlara göz yumuluyordu.

Bu esnada Milli Mücadele örgütlenme çalışmaları ile uğraşırken, yardım örgütleri içinde bulunan misyonerlerin savaş öncesindeki kışkırtıcı faaliyetleri de hız kazanmıştı. Mütareke şartları ile artık çalışmalar daha kolay yürütülüyordu. Yardım örgütü çalışanı misyonerlerin dahli ile çıkan ilk önemli hadise Sivas'ta meydana geldi. NER görevlisi misyonerler Dr. Smith ve Bayan Graffam, Fransızların Kilikya'yı işgali ve Sivas Kongresi ertesinde kentte yükselen milliyetçi duyguları fırsat bilerek Hıristiyanların katledileceği bahanesiyle buradaki Ermenileri gizlice silahlandırmıştı. Graffam'ın faaliyetleri artık tolere

[32] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, September 29, 1919. s. 1.

[33] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, December 29, 1919; Miss Hewitt ile benzer şekilde, 20 Nisan 1920 tarihinde Tarsus'tan İstanbul'a gelen misyoner Bayan Jean Christe de düzenbazlıkları ve güvenilmezlikleri yüzünden Ermenilerden tiksindiğini söylemiştir."... She said that she was thoroughly disgusted with the Armenians because they are so thoroughly unreliable and tricky". Bayan Christe ayrıca Klikya'da Türklerin çoğunluğu teşkil ettiğini ve Ermenilerin kendi kendilerini yönetmek için yetersiz olduğunu söylemişti. LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, April 20, 1920.

edilemeyecek düzeye geldiği için bölgedeki diğer Amerikalı çalışanlar sürekli olarak Sivas'tan kovulabileceğini rapor ediyordu.[34] Smith ayrıca Ermeni komitacılar açıktan destekliyordu. 1920 yılı Şubat ayında Bristol, misyoner Smith ile görüşerek Bayan Graffam'ın davranışının mazur görülebileceğini fakat kendisinin eylemlerinin düşüncesiz ve sağduyudan yoksun olduğunu söyledi.[35] Smith, Britol'un söyledikleri ile hemfikir gibi görünmüştü fakat daha sonra fırsat buldukça benzer faaliyetlerde bulunmakta tereddüt etmeyecektir.

Bristol'un tüm çabalarına rağmen misyonerlerin siyasete bulaşmasını engellemek pek mümkün değildi. Misyonerlerden kaynaklı şikayetler gün geçtikçe artmaktaydı. NER Antep Direktörü misyoner Boyd, Amerikan askeri üniforması giyerek Antep'teki Amerikan Yetimhanesi'nde Ermeni çetecileri koruma altına almış ve buradan sivil Türk vatandaşlara ateş edilmişti. Zorda kalan Boyd Fransız askerlerini yardıma çağırmıştı. Bristol bu hadise dolayısıyla çok kızgındı ve misyoner Boyd'u Yüksek Komiserliğe çağırarak yaptıklarının Amerikan yasalarını ihlal ettiğini ve Türkiye'de faaliyet gösteren diğer Amerikalıların hayatlarını tehlikeye düşürdüğünü söyledi. Boyd'un Amerikan askeri üniforması giyerek Ermeniler ile birlikte Türklere karşı çatışmaya girmesi kabul edilemez bir durumdu. Misyoner Boyd ayrıca, ilk olarak Türklerin Yetimhane'ye ateş açtığını rapor etmişti. Görüşmede Bristol Boyd'a, *"güvenilir kaynaklardan aldığım bilgiye göre ilk olarak kendisinin yönetimindeki Yetimhane'den silahlı Ermeniler tarafından Türklere ateş edildiğini"* söyledi. Ayrıca, Yetimhane'ye Fransızların çağrılması ABD ile Fransa'yı Türklere karşı müttefik haline getirmişti ve Bristol bu durumdan oldukça rahatsızdı.[36] Diğer bir tehlike de işgalci Fransa'ya devredilmek durumunda kalınan yetimhane ve misyonların Katolikleştirilmesiydi. Amerikan temsilcileri bu yüzden Türk makamları ile çalışmayı tercih etmekteydiler.[37]

1920 yılı Haziran ayında, Kiliseler Birliği adına Türkiye'yi gezmekte olan Amerikalı Piskoposlar Darlington ve Nichols[as] İstanbul'a geldi ve iki piskopos Bristol'a da nezaket ziyaretinde bulundu. Bristol, günlüğüne, özellikle Darlington'un Yunan ve Ermeni taraftarı olduğu notunu düşmüştü. Ertesi gün Darlington Bristol ile görüşmek üzere Yüksek Komiserliğe geldi. Görüşmede Darlington, Amerika'da Ermeniler lehine çok güçlü iyi hislerin mevcut bulunduğunu ve Türk karşıtlığının aynı oranda yüksek olduğunu söyledi. Darlington, Bristol'u dostça uyararak, ABD'de kendisinin ve Robert Koleji Müdürü Calep F. Gates'in Türk taraftarı olduğunun söylendiğini ve ikisi haricinde Türklere dost bulunan kimsenin de olmadığını söyledi ve iki milyon Ermeni'nin Türkler tarafından katledildiğini sözlerine ekledi. Bristol günlüğüne, Darlington ile tartışmaktan kaçındığını, piskoposun din işlerinden ziyade siyasetle ilgilendiğini ve doğruları söylemediğini not etti.[38]

---

[34] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, February 18, 1920. s. 1-2; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, June 22, 1921. s. 2-3.

[35] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, February 18, 1920. s. 1-2.

[36] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, May 7, 1920.

[37] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, August 18, 1921; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, September 28, 1921. s. 2.

[38] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, June 24, 1920. s. 1.

Bristol'a göre iyi bir konuşmacı olan Darlington, Türklerin Maraş'taki bir sığınma merkezine saldırarak buradakileri nasıl katlettiğini hikaye etmeye başlayınca Amiral Bristol artık sabredemeyerek, bunun doğru olmadığın çünkü olay esnasında Maraş'ta görevli olan bir yardım örgütü çalışanının hadisenin aslının anlatıldığı gibi olmadığını kendisine ifade ettiğini söyledi. Bristol'un çıkışına canı sıkılan Piskopos, İngiliz, Fransız, İsveç ve ABD gazetelerinin tümünün hadiseyi kendi anlattığı şekilde naklettiğini söyledi. Bristol bunun üzerine, bunun ABD'de bir çeşit propaganda şekli olduğunu ve aslında anlatılan hadisenin gerçeklerle ilgisi bulunmayan tek kaynaktan çıkışlı bir söylendi olduğunu belirtti. Bristol, kurgu propagandaya örnek olmak üzere; Kilikya'da Ermenilerin çoğunlukta olduğunun iddia edildiğini fakat gerçeğin böyle olmadığını herkesin bildiğini söyledi ve 1920 Haziran'ında Ermeni Patriği'nin Paris Barış Konferansı'na sunduğu nüfus rakamları için; *"Patriğin Paris Barış Konferansı'nda Ermenilerin Anadolu'daki abartılı nüfus rakamları için söyledikleri, patrikhanenin doğumları kaydettiği ve vergi vermemek için bunu gizli tuttuğu doğrudur, fakat Patrik, patrikhanenin ölümleri mevcut nüfus rakamlarından düşmediğini söylememektedir"* diyerek yalanladı. Bu yalanlama ve benzeri doğrular Ermenilerin ve Rumların politik çıkarlarına hizmet etmediği ve kara propagandalarının aslını ortaya çıkardığı için Bristol'den nefret etmekteydiler. Bristol görüşmenin sonunda, benzer propaganda ve siyasi emellere hizmet etmediği için Ermenilerin ve Rumların kendisi için Türk yanlısı söylentisini yaydığını da sözlerine eklemişti.[39]

Bu esnada Anadolu'da misyonerler denetimindeki yardım çalışmaları devam ediyordu. Misyonerler, Anadolu'da faaliyet gösterirken dinsel eğilimleri ve tarihi gelenekleri ile Ermenileri ve Rumları tercih etmekte, açlık ya da hastalıkla başa çıkamayan işgal mağduru daha kötü durumdaki Türk ve Müslümanlarla ilgilenmemeyi ya da çok yüzeysel olarak ilgilenmeyi tercih etmekteydiler. Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Bristol, misyonerleri bu yaklaşımlarından dolayı defalarca uyarmış ve yaptıklarının insani olmadığı kadar Amerikan çıkarlarına da zarar verdiğini söylemişti. Anadolu'daki vilayetler TBMM'nin kontrolüne geçtikçe misyonerlerin ve tüm yabancıların yararlanmakta olduğu kapitüler haklar yürürlükten kaldırılıyordu. Kayseri, Merzifon,[40] Sivas gibi Ermenilerin çoğunlukta yaşadığı bölgelerde artık misyonerlerin Ermeni yanlısı çalışmaları kısıtlanmaya başlayınca şikayetler Bristol'a kadar ulaşmış ve Bristol yardım örgütü ismi altında faaliyet gösteren misyonerlerin şimdiye kadarki uyarılara kulak tıkayarak yürüttükleri yanlı tutumlarının bu sonucu kaçınılmaz hale getirdiğini rapor etmişti. Ermeniler ve Rumlardan yana taraf tutması ve bağnaz tutumu ile Türklerin nefretini kazanmış olan yardım örgütlerinin başında YMCA (Genç Hıristiyan Erkekler Birliği) ve YWCA (Genç Hıristiyan Kadınlar Birliği) gelmekteydi.[41]

[39] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, June 24, 1920. s. 1-2.

[40] Merzifon Anadolu Koleji 1892-1893 yılları arasında Hınçak Komitesi tarafından karargah olarak kullanılmıştır. Bkz. Fahir Armaoğlu, "Türkiye'deki Amerikan Okulları Krizi 1927-1928", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 37, C. XIII, Mart 1997. s. 2.

[41] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, November 29, 1920. s. 1; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, November 5, 1920. s. 1; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, December 14, 1920. s. 1.

Misyonerlerin yanlı tutumları Ankara Hükümeti'ni de rahatsız etmişti. Samsun'da NER üyeleri Rumların propaganda mektuplarını taşırken yakalanmıştı. Bunun üzerine Karadeniz'de Milli Mücadele güçleri yetki alanı içinde faaliyet gösteren Amerikan destroyerlerine belli kurallara uyma zorunluluğu getirildi. Harput'ta ise, yine NER üyesi Misyoner Riggs ve eşi Bristol'a başvurarak Mustafa Kemal'in kendilerini Harput'tan kovdurduğu şikayetini iletti. Bristol'un Riggs'e cevabı, Milliyetçi Türklerin Samsun, Kayseri ve Harput'taki uygulamalarının sorumlusunun misyonerlerin yanlı tutum ve davranışları olduğu şeklindeydi. Riggs, çalışmalarında Ermenilere dost Türklere düşman bir söylem şekli seçmişti ve Amerikalı olmaktan çok bir Ermeni gibi davranmakta, bölgedeki Kürtler ile Türkler arasında çatışma çıkartmaya çalışmaktaydı.[42] Bu nedenle Harput'tan kovulması emredilmişti.

Ermeni taraftarı beyanları dolaysısıyla Harput'tan kovulan Misyoner Riggs ile konuşmasında Bristol; *"Ermeniler, eşek arısının kendisini sokacağını bile bile yuvasına çomak sokan ve sokulduktan sonra da ağlayarak annesine giden çocuklara benziyor"* demişti. Çünkü Ermeniler her fırsatta Türkleri kışkırtmakta zora düşünce de katlediliyoruz propagandası ile Amerika'dan yardım istemekteydi.[43] Geçmişten gelen bir alışkanlıkla misyonerlerin bir kısmı Ermeniler tarafından ortaya atılan abartılı ve kurgu iddialara sorgusuz sualsiz inanma eğilimlerini sürdürmekteydiler. 4 Mart 1920 tarihinde misyonerler W. Peet ve Dr. W. Chambers Bristol ile görüşerek Kilikya ve Maraş'taki hadiseler ile ilgili olarak güvenilir kaynaklardan bir mektup aldıklarını ve mektupta Maraş'ta 3500-4500, Kilikya'da ise 6000-7000 Ermeni'nin öldürüldüğünün yazıldığını bildirdiler. Misyonerlerin güvenilir kaynak olarak belirttikleri mektup bir Ermeni tarafından yazılmıştı. İki misyoner mektuptaki iddiaları araştırmaya gerek görmeksizin olayı dünya kamuoyuna bildirme eğilimindeydiler. Misyonerlerin bu planı, Bristol tarafından engellendi, çünkü mektuptaki bilgilerin doğru olmadığından emindi. Bristol daha sonra kendisini ziyaret eden Amerikalı gazetecilere katliamın söz konusu olmadığını ve öldürmenin karşılıklı gerçekleştiğini söyledi.[44] Tüm bu gerçeklere rağmen, NER'in 1920 yılı sonunda Senato'ya sunulan Mütevelli Kurulu yıllık raporunda Maraş ve Haçin'deki Ermenilerin katledildiği söyleniyordu.[45]

[42] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, December 25, 1920. s. 1-3; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, January 4, 1921. s. 2; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, July 14, 1921. s. 1.

[43] "... Armenians reminded me of the small boy that stirred up a hornet's nest when he knew perfectly well he would get stung if he did it and after getting stung comes crying to his parents for assistance and sympathy. The Armenians knows the Turks as well as a small boy knows hornet's nest... The Armenians should be condemned by us for running their heads up against a stone wall by stirring up the Turk. ...". Bkz. LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, July 14, 1921. s. 2.

[44] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, March 4, 1920. s. 1-2; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-I, War Diary, Confidential, March 22, 1920. s. 1; Buna rağmen Avrupa ve ABD'deki gazetelerde Maraş'ta Hıristiyanların katledildiği propagandası yapılmaktaydı. Bkz. Burnet Hershey, "Kemal and the Allies' Policies", New York Times, October 8, 1922. s. 49; New York Times, "Eye Witness Tells How Armenians were Massacred", March 6, 1920. s. 1; Levon Marashlian Doktora tezinde bu rakamı 15.000-20.000 arasında vermektedir. Marashliyan ya Bristol raporlarını hiç görmemiştir ya da bilinçli olarak görmezden gelmektedir. Bkz. Levon Marashlian, a.g.t., s. 17, 33.

[45] Near East Relief, Annual Report of Board of Trustees of the Near East Relief Transmitted, Pursuant to Law, for the Year Ending December 31, 1920. Senate, Doc. No: 5. s. 5.

Aslında Bristol'un de gazetecilere söylediği gibi, bölgede yaşayan Türkler ile İşgalci Fransa desteğindeki komitacı Ermeniler arasında gerçekleşen çatışmada her iki taraftan da pek çok kişi hayatını kaybetmişti. Müdahale edilmemiş olsaydı olay dünya kamuoyuna daha önceki yıllarda yapıldığı gibi Türkler Ermenileri katlediyor şeklinde yansıtılacaktı.

Daha önce Ermeni taraftarı yaklaşımları ve Kürtler ile Türkler arasında çatışma çıkartmaya çalışması nedeni ile Harput'tan kovulan misyoner Riggs 1921 yılı Temmuz ayında Bristol ile görüşerek Harput'a geri dönmesinin mümkün olup olmadığını sorduğunda Bristol Türk yetkililerin onayını almadan böyle bir teşebbüste bulunmamasını söyledi. Görüşmede Bristol Riggs'e savaştan sonra Türkiye'de çok şeyin değiştiğini ve Hükümetin (İstanbul Hükümeti kastediliyor) ülkede kontrolü elinde tutamadığını, basındaki Amerikan karşıtı yazıları engellemesinin de mümkün olmadığını söyledi. Ayrıca, misyonerler Ermenileri Türklere karşı kışkırtarak onlara faydadan çok zarar veriyordu. Misyonerlerin taraflı tutumları nedeniyle yardım örgütlerine ve misyonerlere karşı tüm ülkede yayılan bir hoşnutsuzluk vardı ve bunun önüne geçebilmenin tek yolu tarafsız davranmaktı. Bristol günlüğüne, misyoner Riggs'in saklanamayacak derecede Ermeni taraftarı olduğunu gösteren raporlar aldığını not etti.[46]

Yoğun propaganda ve bağnaz yaklaşımlara, yardıma muhtaçları Hıristiyanlaştırma çalışmalarına rağmen misyonerler arasında sağduyu sahibi çalışanlara da rast gelinmektedir. Bunlardan bir tanesi NER çalışanı R. K. Van Volser idi. Volser, Milliyetçiler bir gün Anadolu'yu yönetmeye başlarlarsa misyonerlerin bu tutumları nedeniyle Anadolu'da hiçbir misyonerin faaliyet göstermesine müsaade etmeyecekler ve bunda da haklılar demekteydi. Bristol da Volser'in kaygılarını paylaşıyordu. Şayet misyonerler Türkler ile içtenlikle temas kurmaz ve eskiden kalma politikalarını devam ettirirlerse Milliyetçiler iktidarı ele aldıklarında Anadolu'dan kovulmaktan kurtulamayacaklardı.[47]

Anadolu'da Hıristiyan bağnazlığı ile bilinen ve en çok nefret edilen Amerika menşeli yardım örgütlerinin başında YMCA ve YWCA'nın geldiği daha önce söylenmişti. NER her ne kadar bu iki örgütten daha az ırkçı bir yaklaşım sergiliyorduysa da, Ermeni ve Rumların yoğun olduğu belli illerdeki NER çalışanlarının eski geleneği devam ettiren davranışları sürmekteydi. NER görevlilerinin Anadolu'daki faaliyetleri, yardım dağıtırken benimsediği ırkçı yaklaşım, Anadolu'daki NER çalışanlarının Ermeni, Rum propagandasını yaparken Ermeni ve Rumların işlediği insanlık suçlarını görmezden gelmesi ve hadiselerin sadece işlerine gelen bir tarafını nakletmeyi tercih etmeleri dolayısıyla Amerika'daki NER Merkezi'nin sürekli tek taraflı olarak Türk karşıtı Ermeni yanlısı propagandası Amiral Bristol ile NER idarecileri arasındaki anlaşmazlığı kırılma notasına getirdi. Bristol'u rahatsız eden diğer durum, yardım örgütü ve misyonerlerin ırkçı yaklaşımları Anadolu'ya girmeye çalışan Amerikalı iş adamlarının ve Anadolu'da faaliyet gösteren diğer Amerikalıların işlerini zorlaştırmaları, bazı durumlarda hayatlarını riske etmeleriydi.

---

[46] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, July 14, 1921. s. 1-3.

[47] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, November 16, 1921. s. 2; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, November 22, 1921. s. 2.

Tüm bu gelişmeler üzerine harekete geçmeye karar veren Bristol, 25 Temmuz'da İstanbul'daki bütün NER çalışanlarını toplantıya çağırdı. NER Genel Sekreteri Charles V. Vickrey[48] toplantıya yalnız gelerek, herkesin davet edildiğinden haberdar olmadığını söyledi. Bu durum Bristol'un canını sıkmıştı, Vickrey'e şimdiye kadar uyarılarını dikkate almamalarının sonuçlarını ve yardımlardaki ırkçı yaklaşımlarının nedenlerini sorunca, Vickrey aksi durumda çalışanların kendisini Türk yanlısı olarak suçladığını itiraf etti. Bu yaklaşım NER çalışanlarına ve diğer misyonerler ile yardım örgütü görevlilerine Amerika'daki merkezlerde öğretilmekteydi ve bir bumerang gibi geri dönerek Amerikalıların hayatlarını tehdit etmeye başlamıştı. Bristol, Amerika'daki gazetelerde her gün Türklerin, Ermenileri ve Rumları katlettiği, Haçin'de[49] Ermenilerin katliama uğradığı yazılırken, Yunanlıların İzmir ve Yalova'da Türklere uyguladığı mezalimden, Haçin'de Ermenilerin Türk erkekleri hapsedip işkence ile öldürmesinden, Azerbaycan'da binlerce Türk ve Kürdü demiryolu hattının 42km uzağına sürerek hastalığa ve ölüme terk etmelerinden, köyleri bombalayıp yağmalamalarından ve daha pek çok benzer hadiseden bahsetmediklerini söylediğinde Vickrey, gazete haberlerine müdahale edemeyeceğini belirterek kendisini savundu.[50] Aslında Vickrey ve diğer yardım örgütü çalışanları tek yanlı propagandayı beslemekte ve hadiselerin doğru kısımlarını saklamaktaydılar çünkü bu sayede hem Hıristiyanlığa hizmet ettiklerine inanıyorlar hem de yardım örgütlerine bağış toplayabiliyorlardı.

25 Temmuz'daki hadiseden doğan hoşnutsuzluğu ortadan kaldırmak ve Bristol ile ilişkileri düzeltmek için üç gün sonra ayın 28'inde Vickrey beraberinde bir heyetle Bristol'u ziyaret etti. Misyoner W. Peet ve Jaguit de ziyaretçi heyet içinde bulunuyordu. Heyet ağırlıklı olarak NER temsilcilerinden ve farklı misyoner temsilcilerinden oluşuyordu. Vickrey, bu sefer Bristol'un karşısına farklı örgütlerden temsilciler ile çıkarak bir bakıma gücünü göstermek istiyordu fakat Bristol'a saygılarını iletmeye geldiklerini söylemişlerdi. Hadisenin Bristol da farkındaydı. Ayrıca Vickrey, heyetteki bazı kişilerin "bazı işler" yapmak için burada bulunduğunu söylemişti ve Bristol günlüğüne bunun Vickrey'in bir şeyleri söylemek istemeyince kullandığı yöntem olduğunu not edecektir.[51]

Toplantı başladıktan sonra Bristol, NER'in Osmanlı İmparatorluğu'nun [Devleti'nin] topraklarına, İstanbul, Samsun, İzmir, Beyrut, Halep, Kudüs, Şam ve Bağdat'taki çalışmalarına katkıda bulunmaktan mutluluk duyduğunu ve bunun sadece *kendi sorumluluğu olmadığını ve gönüllülerden kurulu bir örgütün yanlışlar yapmasının normal olduğunu, şimdiye kadar NER'in faaliyetlerini desteklerken yanlışlarını da eleştirmekte tereddüt etmediğini söyledi. Yardımlara ait rakamsal bilgiler verdikten sonra*

48 Report of the Near East Relief, Senate, Doc. No: 343, December 31, 1922. Washington: Government Printing Office, 1923. s. 28.
49 Ferederic Cunliffe-Owen, "Venizelos May Turn up in Athens", New York Times, June 4, 1922. s. 32.
50 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, July 25, 1921. s. 1-4; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, War Diary, Confidential, July 18, 1922. s. 4; Levon Marashliyan, İtilaf Devletlerini Milliyetçi Kemalist Türklere karşı harekete geçirmek için bu propagandanın organize ve bilinçli olarak yapıldığını söylemektedir. Bkz. a.g.e.t., s. 18.
51 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Part Three, July 28, 1921. s. 1.

asıl konuya geldi ve dünyanın bu bölgesinde yaşayan insanların karakter olarak aynı olduğunu, 1915 yılında yapılanların affedilemeyeceğini fakat Ermeni ve Rumların da ellerine fırsat geçirdiklerinde en az Türkler kadar vahşi cinayetler işlediklerini belirterek *"Türklerin Hıristiyan halklar karşısında, okuldaki beyaz saçlı çocuk gibi kötülenmesinin büyük bir yanlış olduğunu"* söyledi. Ermeni ve Rumların işledikleri mezalimlere örnek olarak da; Kilikya, Haçin, İzmit, Yalova ve Kafkasya'da yaşanan katliamları gösterdi. Büyük Amerikan ideali herkese eşit davranmayı gerektiriyordu.[52]

Misyonerler, Bristol'un söylediklerinden hoşnut olmamışlardı fakat yapabilecekleri fazla bir şey yoktu. Çünkü Bristol, bölgedeki Amerikan görevlilerinin tümünün amiri konumundaydı ve yapılabilecek tek şey görevden alınmasını sağlamaktı. Ayrıca sahil şehirleri arasında ulaşım Bristol'un emrindeki donanma gemileri sayesinde yapılıyordu ve Misyonerler Bristol ile ters düşerlerse tüm çalışmalarının zorlaşacağının farkındaydılar. Görevden aldırma seçeneği uzun süredir deneniyordu fakat henüz sonuç vermemişti çünkü tüm Batı temsilcileri içinde Milliyetçi Türkler ile konuşabilen ve isteklerini kabul ettirebilen tek kişi Bristol'du.

Bristol misyonerleri yola getirmeye çalışırken, Fransa ile Ankara Hükümeti arasında 20 Ekim 1921 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması Kilikya bölgesinde Fransız işgal güçleri ile işgale katılan komitacıların paniklemesine neden oldu. NER başta olmak üzere Adana'daki misyoner yardım teşkilatları da bu bölgede yaşayan Hıristiyanların tahliyesi için çareler aramaya başladı.[53] 1922 yılı başında, Hamid Bey yine H. Hulusi Bey ile birlikte Bristol'le görüşerek Ankara'dan gelen Kilikya ile ilgili mektubu ilettiler. Mektup'ta Kilikya'daki Taşnak, Hınçak kalıntısı komitacı Ermenilerin paniklemesinin nedeninin Fransız işgali süresince işledikleri cinayetlerin ve mezalimlerin ortaya çıkması korkusu olduğu bildiriliyordu. Hükümet hiçbir Hıristiyan azınlığın zarar görmemesi için gerekli tedbirleri almaya çalışmaktaydı. Görüşmede Bristol, Türkler hiçbir Hıristiyan vatandaşa zarar gelmeyecek dediğinde kimsenin bu söze inanmadığını fakat Kilikya'daki durumun milliyetçilerin kendilerini ispatlamak için iyi bir şans olduğunu söyledi.[54]

İşgal altındaki topraklar kurtuldukça Amerikalı misyonerler ve Ankara Hükümeti'nin göndermiş olduğu idareciler arasındaki anlaşmazlıklar da gün yüzüne çıkmaya başladı. Osmanlı İdaresinde kapitülasyonlar ile istedikleri gibi at koşturan misyonerler, daha sonra işgal döneminde genişleyen alanı kullanarak çalışmalarına devam etmişlerdi. Milli Mücadele güçlerinin işgalden kurtarılan yerleşimlerin idaresini ele alması ile kapitüler haklar ortadan kalkmıştı çünkü Ankara Hükümeti kapitülasyonları geçersiz saymaktaydı. Misyonerler bu zamana kadar: (1) Bulundukları yerdeki Hıristiyanlarla (çoğunlukla Ermeni ve Rumlar) iç içe bir yaşam sürmekte, Türkleri yok saymaktaydı, (2) Milli Mücadele döneminde bulundukları yerlerde Kürtleri Milliyetçi Türklere karşı kışkırtmaktaydılar, (3) Bulundukları yerlerdeki Türk idarecileri dikkate almayarak, aşağılayarak İşgal güçleri ile işlerini görmekteydiler, (4) Avrupa ve Amerikan kamuoyuna

[52] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Part Three, July 28, 1921. s. 3.
[53] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, November 15, 1921. s. 2; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, Report of Operations for Week Ending 20th November 1921, Confidential, Part Three, November 21, 1921. s. 5.
[54] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, January 3, 1922. s. 1-2.

sürekli abartılı, tek taraflı katliam hikayeleri servis etmekteydiler. Ayrıca misyonerlerin kanun kural tanımaz, kentin valisini tehdit edecek kadar ileri giden geçmişten gelen alışkanlıkları artık bulundukları yerlerde çalışmalarını imkansız hale getirmişti. Merzifon, Harput, Sivas, Kayseri, Adana, Siyambeyli, Tarsus, Trabzon, Samsun gibi misyonerlerin ve kısmen misyonerlerin denetimindeki yardım örgütlerinin faaliyetleri kısıtlanınca ya İstanbul'a dönmek zorunda kaldılar ya da huzuru bozdukları için kovuldular.[55] Milli Mücadele'nin toprak kazanımları misyonerler için yeni bir sürecin başlamasına neden olmuştu. Zararlı faaliyette bulunanlar kovulmaktaydılar. 1922 yılının başında yaşanan bir hadise Ankara ile misyonerlerin arasındaki gerginliğin kopma noktasına gelmesine neden olabilecek düzeydeydi. Olay Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı Harput'ta meydana gelmişti.

Kışkırtıcı ve Milli Mücadele'yi baltalayıcı faaliyetlerinden dolayı Harput'tan ayrılmaları istenen iki misyoner, Dr. M. Ward ve Yowell intikam almak için 1922 Mayıs ayında Londra Times'a Harput'ta ve Anadolu'da Kemalistler tarafından katliam yapıldığı, Hıristiyanların tümünün öldürüldüğü şeklinde propaganda haberleri göndererek büyük puntolar ile ilk sayfalarda yayınlanmasını sağlamıştı. Aslında Dr. Ward ve Yowell, ilk önce raporlarının yayınlanması için Bristol'a gitmişler, Bristol kendilerine doğruları yayınlatabileceğini fakat propagandaya alet olmayacağını söylemişti. Brisrtol ayrıca, Avrupa ya da Amerika'dan bir ordu gönderilerek Anadolu'daki Hıristiyanları korumadığı sürece bu tür propaganda haberler yapmanın sadece Hıristiyanlara zarar vereceğini geçmişte misyonerlerin yapmış olduğu uygulama sonuçlarının bu durumun delili olduğunu da hatırlatmıştı. Bristol'un uyarılarını dikkate almayan Dr. Ward ve Yowell İngilizlerin desteğinde intikam amacıyla Kemalist Türkler aleyhine propaganda kampanyası başlattı. Hadise Ankara'da infiale neden oldu. Yowell, NER üyesi olarak Ankara Hükümeti'nin izni ile Anadolu'da görev yapmıştı. H. Hulusi Bey Bristol ile görüşerek durumu protesto etti. *Chicago Daily News* Temsilcisi Constantin Brown da Ankara Hükümeti'nin propaganda yayınlarına cevabını yayınlamak için gazetesine gerekli bilgileri gönderdi. Gelişmeler sonucunda Ankara'da, tüm Amerikalıların Anadolu'dan kovulması tartışılmaya başlanmıştı.[56]

Dr. Ward ve Yowell'in iftiraları *Associated Press*'in İstanbul'daki temsilcisi Ermeni Halatciyan *Haladjian* tarafından servis edilmişti. Olayların aslı otaya çıktıktan sonra 22 Mayıs'ta Bristol ile görüşen Halatciyan Harput olaylarının İngilizler tarafından propaganda malzemesine dönüştürüldüğünü itiraf etti. İngiliz propagandası başarılı olsaydı, Anadolu'daki Amerikan çıkarları sekteye uğrayacak, İngilizler daha güçlü bir konuma gelecekti. Böylece, barış görüşmeleri sonuçsuz kalacak, Yunanlıların saldırısı meşrulaşarak daha büyük destek alacak, Ankara'daki Milliyetçiler itibarsızlaştırılacaktı.[57]

[55] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, April 19, 1922. s. 1-5; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, May 3, 1922. s. 1-4; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, Bible House, Constantinople (Letter of Missioner H. L. Riggs), NC. 994-222, May 8, 1922. s. 1-2.
[56] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, May 12, 1922.
[57] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, May 22, 1922. s. 1-2; LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Confidential, May 24, 1922. s. 1-2; Duru, a.g.e., s. 170.

Ankara'nın hızlı reaksiyonu, Bristol'un çabaları ve Anadolu'daki varlıklarının tehlikeye düşmesini istemeyen diğer misyoner ve yardım örgütü çalışanlarının yalanlamaları İngiliz yönlendirmesindeki Yunan, Ward ve Yowell propagandasını geri döndürmeyi başarmıştı. Yowell, basın mensuplarının kendisi ile röportaj yaparak hadiselerin aslının daha fazla açığa çıkmaması için NER yöneticilerinin isteği ile propagandanın anlaşıldığının ertesi gün İstanbul'dan ayrıldı.

Son olay, misyonerler ile Amiral Bristol arasındaki anlaşmazlığı ve hadiseleri ele alış biçimini açıkça ortaya koymuştu. 1922 yılı Temmuz ayında ABCFM (*Amerika Yabancı Ülkelerdeki Misyoner Komiserleri Üst Kurulu*) temsilcisi D. K. Getchell Bristol'dan randevu istedi ve görüşmede Dışişleri Bakanlığına kendisi hakkında göndermiş olduğu raporları sordu. Getchell, I. Dünya Savaşı öncesinde ve savaş süresince Merzifon'da görev yapmıştı. Getchell, Merzifon'daki görevi sırasında bir Türkü Ermenilere ait olduğu iddiası ile oturmakta olduğu evden çıkartmaya çalışmış, başaramayınca da yakındaki İngiliz müfrezesinden destek alarak Türkü zorla evden dışarı attırmıştı. Amiral Bristol da bu olayı Dışişleri Bakanlığına rapor etmiş, rapor metni bir şekilde Getchell'e ulaşmıştı. Şikayet dolayısıyla Getchell çok kızgındı ve Bristol'a evin gerçekten bir Ermeni'ye ait olduğunu, Türklerin de başka dilden anlamadığını söyledi. Bristol, Türk'ün kendine ait olmayan evden çıkmamakla hata yaptığını fakat Getchell'in İngiliz müfrezesini çağırmasının vahim bir durum olduğunu ve iki yanlışın bir doğru yapmayacağını söyledi. Bristol günlüklerinde bu ifadenin Getchell'i çok sinirlendirdiğini ve kendisine *"Hıristiyanlardan daha çok Türklere inanmayı tercih ettiği söylentisinin doğru olduğunu"* söylediğini kaydeder.[58] Ayrıca Getchell'i şikayet edenler Türkler değil Merzifon'daki Amerikalılardı.

Getchell ile görüşmesinden sonra Bristol günlüğüne, dünyanın bu bölgesinde yaşayan halkların hepsi aynı karaktere sahip ve güvenilmez. Türklerle iki şekilde anlaşmak mümkün ya güç kullanarak ya da nezaketle güvenini kazanarak. Güç kullanmak imkansız olduğuna göre güven kazanma yöntemi denenmeli. Türk, Ermeni, Rum fark etmiyor eline fırsat geçiren diğerine mezalim uyguluyor. ABD ve Avrupa Ermenilerin bağımsızlık hülyalarını destekleyerek hata yaptılar çünkü Ermeniler tüm bu toprakların hiçbir yerinde nüfus olarak %15'ten daha fazla değiller. En kalabalık oldukları yerde nüfusları %25'i geçmiyor notunu düştü.[59] Büyük Taarruz ile, Yunanlıların mağlup olması ve Mudanya görüşmeleri ve sonrasında Bristol'un günlüklerinde ve Raporlarında bir süreliğine önceliği Ermenilerin yerine Rumlar aldı.

5. Ermenilerin Mağlubiyeti ve Gümrü Antlaşması

Ermeni komitacıların tedhiş hareketleri ve yardım örgütü çalışanlarının tek yanlı faaliyetleri sürerken Milli Mücadele devam ediyordu ve TBMM Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyeti Antlaşma yapmak üzere Moskova'ya göndermişti. Rus Dışişleri Bakanı Komiseri Çiçerin'in Türkiye'ye ait bazı bölgelerin Ermenilere verilmesi konusundaki ısrarı görüşmelerin kesilmesine neden oldu. Ruslardan gelen bu istek ve sınır boylarındaki

58 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, War Diary, Confidential, July 18, 1922. s. 1-2.
59 LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-IV, War Diary, Confidential, July 18, 1922. s. 4-8.

Ermenilerin Türk köylerine saldırması da dikkate alınarak 1920 Eylül ayı başında Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Türk Birliklerinin ileri harekatı ile Ermeni Ordusu kesin şekilde mağlup edildi. Böylece, Bakü demiryolu hattı kullanıma açıldı ve Rusya ile direk temas sağlandı.

Bristol'un Dışişleri Bakanlığı'na göndermiş olduğu rapora göre; Ermenilerin mağlubiyetine Bolşevikler ile Ankara Hükümeti arasındaki anlaşma katkıda bulunmuştu, Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Türk Ordusu doğudan harekat yaparken, Bolşevikler de Gümrü *Aleksandropol* kentinde geçici bir hükümet kurmuşlardı. Türk ordusu, arkalarındaki her şeyi bırakarak cepheden kaçan Ermenileri takip ederek Gümrü kentini ele geçirdiğinde buradaki Bolşevik Hükümete dokunmamıştı. Bölgede bulunan Amerikan yardım görevlilerinin vermiş olduğu bilgiye göre; Ermeni güçleri beklendiği şekilde Türk ordusu karşısında tutunamamış ve panik halinde kaçmıştı. Hatta bazı durumlarda Amerikalılar Ermenilerin mevzilerinde kalmasını sağlamaya çalışmıştı.[60] Ermenilerin başarısını isteyerek çalışan ve cephede kalıp savaşmalarını sağlamak için uğraşanların yardım örgütlerinde görevli misyonerler olduğuna şüphe yoktu.

Bristol'a göre; Ermenilere en büyük zararı ABD'de ve Avrupa'da kurgu propaganda yapan Ermeniler ve onlara yardım edenler veriyordu. Amerikan halkı Ermenistan'ı korumak için ordu göndermeyi kabul etmedikçe, Ermenistan lehine Türkleri kızdıracak davranışlardan uzak durulmalıydı.[61]

Ermenilerin umulmadık bir şekilde mağlup olması Avrupa ve ABD'de paniğe neden olmuştu. 6 Aralık'ta Belçika ortaelçisi dragomanını Bristol'a göndererek Mustafa Kemal ile iletişime geçebilmek için bildiği en güvenilir yolu kendilerine bildirmesini çünkü Başkan Wilson'un Mustafa Kemal ile Ermeniler arasında barış sağlanması için aracılık yapacağını söyledi. Amiral Bristol'a henüz ABD'den bu yönde bir talimat gelmemişti çünkü Başkan Wilson bu işle ilgili olarak H. Morgenthau'yu görevlendirmeye karar vermişti. Görevlendirmeyi yapmak için ilgili diğer devletlerin kesin garantileri beklenmekteydi. İstanbul'daki tüm yüksek komiserlere Milletler Cemiyeti tarafından benzer talebi dile getiren şifre telgraflar gönderilmişti.[62] Arşivlerdeki yazışmalardan anlaşıldığı kadarıyla Belçika ortaelçisi Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın bilgisi dışında Bristol'a başvurmuştu. Amerika'nın garanti istemesinin sebebi Serv antlaşmasının uygulanmasındaki aksaklıklar, Kemalistlerin direnci ve Ermenistan'ın Sovyet Rusya idaresi altında olması nedenlerinden kaynaklanmaktaydı.[63]

Aslında Ermenistan orduları beklenmedik bir şekilde mağlup olunca Milletler Cemiyeti Başkanı Paul Hymans Wilson'dan Ermenistan'daki çatışmalara müdahale

---

[60] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, Report of Operations for Week Ending November 7, 1920, Part Three, Con. 11641-20. s. 1-2.

[61] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, November 6, 1920. s. 1-2.

[62] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Confidential, December 6, 1920; Wall Street Journal, "Morgenthau, Turkish-Armenian Mediator", December 16, 1920. s. 2; The President of the Assembly of the League of Nations (Hymans) to the Acting Secretary of State, Geneva, January 4, 1921; The Acting Secretary of State to the Ambassador in Belgium (Whitlock), Washington, January 18, 1921. PRFRUS 1921, C. II, a.g.b., s. 924, 925-27.

[63] Wall Street Journal, "Morgenthau, Turkish-Armenian Mediator", December 16, 1920. s. 2; The Acting Secretary of State to the Ambassador in Belgium (Whitlock), Washington, January 18, 1921. PRFRUS 1921, C. II, a.g.b., s. 924, 925-27.

etmesini istemişti. Wilson 30 Kasım 1920 tarihli cevabında, askeri güç kullanımının Kongre onayı gerektirdiğini ve onay olmadan güç kullanmasının söz konusu olmadığını Milletler Cemiyeti'ne bildirdi. Kongre böyle bir talebi reddedecekti.[64] Belçika ortaelçisinin 6 Aralık'ta Bristol'dan Mustafa Kemal ile görüşmede aracılık yapmasını isteme nedeni buydu. Ermenistan'a Türklerle çarpışmak üzere muharip güç göndermeyi çok isteyen fakat Kongre engeliyle karşılaşan Wilson, henüz nasıl bir politika izleyeceğini belirleyemediği için Bristol'a gerekli talimat henüz ulaşmamıştı.

Ağustos ayında Ermeni sınırı için hakemliği kabul eden ve Kasım ayında sınır haritasını ilan eden Wilson, Bağlaşıkların ikinci teklifini Amerikan çıkarlarına zarar vereceği için geri çevirdi.[65] Aslında tüm bu çabalar boşunaydı çünkü Ermenistan 2 Aralık'ta Bolşevik orduları tarafından işgal edilmiş, 3 Aralık 1920 tarihinde Gümrü Antlaşması imzalanmış, Ermenistan Sevr ile kendisine verilmesi planlanan topraklardan vazgeçmek zorunda kalmıştı.[66] Bağlaşıklar ve Wilson son bir ümitle tüm bu kazanımları tekrar geri döndürmenin yollarını aramaktaydı. Ermenistan'ın Bolşevikler tarafından işgal edildiğinin anlaşılmasından sonra bu girişimden vazgeçilmiştir.

Taşnakçıların idaresindeki Ermenistan Devleti kesin olarak mağlup olduktan sonra Amerika'da yaşayan Ermeni Carahad H. Papazyan İstanbul'a gelmişti. Papazyan Ermeni Ulusal Demokrat Partisi üyesiydi ve Bristol ile yaptığı görüşmede Taşnakçıların Türk ve Azeri karşıtı politikalarını desteklemediğini söyledi. Bristol da benzer sözleri Taşnakçı Khatisian'a defalarca söylemiş fakat başarı elde edememişti. Bristol Papazyan'a; devletlerin kurulabildiğini fakat milletlerin gelişimlerinin kendilerine bağlı olduğunu nasıl büyük bir Ermeni milleti yaratmak için uğraşanlar başarısız oldu ise, büyük bir Yunanistan yaratmak için uğraşan İngiltere'nin de hüsrana uğrayacağını söyledi.[67] Bristol bu sözleri söylediğinde henüz Milli Mücadele devam ediyordu ve Yunan orduları Anadolu içlerine doğru ilerliyordu. Fakat iki yıl sonra bu tarihi öngörüsünde haklı çıkacaktır.

Ermenistan mağlup olduktan sonra İstanbul Ermeni Patriği ABD Başkanı Harding'e bir mektup yazarak, Ermenilerin korunması için yardım istedi. Mektubu telgraf ile Washington'a gönderilmek üzere Protestan Ermeni Topluluğunun Başı Bezciyan (Bedjian) getirmiş, Bristol da parasını öderlerse telgrafı çekebileceğini söylemişti. Mektup telgraf ile gönderilmeden önce Bristol Bezciyan'dan Patriğin niyetini öğrenmeye çalıştı. Patrik Ermenilerin korunması için Harding'den yardım istiyordu ve Amerika'nın gözetiminde Türkler ile bir arada yaşayabileceklerini söylüyordu. Amerika'nın gözetimi önemliydi çünkü Patrik Türklere güvenmiyordu. Bristol buna ek olarak, Bezciyan'a Türklerin de Ermenilere güvenmediklerini ve bunda Ermeniler kadar haklı olduklarını söyledi.[68]

Bezciyan 1921 Temmuz ayı ortalarında Bristol ile tekrar görüşerek, Konya ve

---

[64] President Wilson to the President of the Council of the League of Nations (Hymans), Washington, November 30, 1920. PRFRUS, 1920, C. III, a.g.b., 804-05.
[65] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Part Three, December 14, 1920. s. 5-6.
[66] New York Times, "Armenia Reduced to a Tiny State", December 10, 1920. s. 1; Washington Post, "Useful Armenia," January 30, 1921. s. 30.
[67] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Part Three, December 23, 1920. s. 1-2.
[68] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-II, War Diary, Part Three, April 19, 1921. s. 1-2.

Afyonkarahisar'dan kendisine gelen buralardaki Ermenilerin sürüldüğüne dair raporları gösterdi. Bristol, Bezciyan'dan hadiseyi yazılı bir raporla kendisine bildirmesini istedi ve olup biteni öğrenmek için gerekli araştırmaları yapacağını söyledi. Bezciyan ile Bristol arasındaki konuşma ilerlediğinde belirtilen bölgelerdeki askerlik çağındaki Ermeni erkeklerin sürgün edildiği anlaşıldı ve Bristol, Türk Hükümeti savaş hukukuna uyarak bu insanların canına ve güvenliğine zarar vermedikçe askerlik çağındaki erkeklerin sürgününde haklı olduğunu söyledi. Bunun üzerine Bezciyan, Türklere sürgünlerin sağlığından duyulan endişenin iletilmesini istedi ve Bristol, bunun doğru yöntem olmadığını Türklere savaş hukukunun hatırlatılmasının yeterli olacağını söyledi.[69] Bristol, sözlerine Türklerin askerlik onuruna saygı göstermesini sağlamak için uzun süredir uğraştığını da eklemişti. Günlüğüne düştüğü notta ise, bu olay ile Türk Halkının medeniyet düzeyinin çok yüksek olmadığının görüldüğünü belirtti.[70]

Değerlendirme

Amiral Bristol mütareke döneminde Türkiye'ye gelmişti ve Milli Mücadele süresince Türk toprakları üzerinde gerçekleşen hadiseleri yakından gözlemleme fırsatı buldu. Bristol'u Türk tarihinde ayrıcalıklı yapan ve hemen tüm Türkler tarafından saygı görmesini sağlayan temel özelliği tarafsızlığıydı. Bu zamana kadarki temsilciler bir iki istisna hariç, hadiseleri hep tek taraflı olarak raporlamış ve Türk karşıtı bir kamuoyu yaratmışlardı. Bristol ile tüm bu raporlamaların seyri değişmiştir. Hadiseleri değerlendirme ve tarafsızlık kriterlerine riayet etmek konusunda Misyonerlerin çoğunluğu ve yardım örgütü çalışanlarının büyük kısmı ile Yüksek Komiser Bristol arasında anlaşmazlık vardı. Bu yüzden Bristol, Ermenilerin yanında kendi vatandaşı misyonerler ve yardım örgütü çalışanları tarafından defalarca Dışişleri Bakanlığı'na şikayet edildi fakat Wilson'dan sonra Harding tarafından da görevinden alınmadı.

Bristol, şimdiye kadar yapıla gelen uygulamanın aksine, Türklerin güvenini kazanmaya, adil, tarafsız ve güven artırıcı paradigmalar üzerine oturmuş bir politika yürütmeye çalıştı. Amerikan çıkarları ve Anadolu'nun her yanına dağılmış Amerikan vatandaşlarının yaşamları ile azınlıkların hakları ancak bu şekilde garanti altına alınabilirdi. Oysa özellikle I. Dünya Savaşı öncesindeki gelenekten gelen misyonerler ve yardım örgütü görevlileri Bristol'un politikasının tersine faaliyet göstermekte, tek taraflı propagandayı mücadele yolu olarak benimseyip eski alışkanlıklarında direnmekteydiler. Bu yaklaşım kaçınılmaz olarak anlaşmazlığa ve çatışmaya yol açıyordu. Aslında Büyük Taarruz sonrasındaki gelişmeler ve Lozan süreci Bristol'un haklı olduğunu gösterecektir. Fakat tarihin gidişatını doğru okuyamayan misyonerler ve yardım örgütü çalışanları gerçekleri fark ettiklerinde bir asırdan fazla serbestçe faaliyet gösterdikleri Anadolu'dan ayrılmak zorunda kalacaklardır.

Milli Mücadele süresince Amerikan Yüksek Komiseri Bristol, Amerika'nın ticari

[69] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Part Three, July 14, 1921. s. 1.
[70] LCMD, The Papers of Mark L. Bristol-III, War Diary, Part Three, July 14, 1921. s. 1.

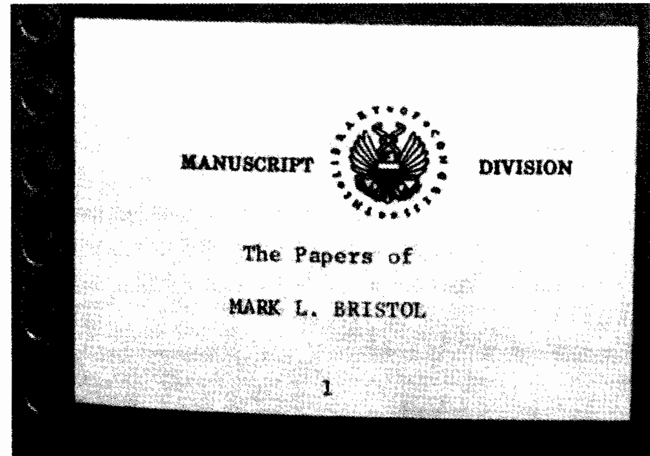
çıkarlarını korumaya, çatışmalarda tarafsız kalmaya, misyonerlerin kara propagandasını engellemeye ve misyonerlerin Türk halkını rahatsız edici tutumlarına rağmen Amerikan eğitim kurumlarının sürdürülebilirliğini sağlamaya çalıştı. Lozan görüşmeleri başlamadan önce, Kasım ayının ortalarında Robert Koleji Müdürü Dr. C. F. Gates ile görüşen Bristol Amerikan okullarının artık Türk yasalarına göre faaliyet göstermelerinin gerekli olduğunu söyledi. Gates bu öneriyi kabul edilebilir bularak okulların direkt olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmasının işleyiş açısından gerekliliğine dikkat çekti. Tüm bu kararlar için Lozan'da görüşülecek olan barış anlaşmasının sonuçlanmasını beklemek gerekmekteydi.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkesi'nden 30 Ağustos 1922 zaferine kadar geçen dört yılda Yüksek Komiserliğin kayıtlarına göre ABD yardım örgütleri Amiral Bristol'un denetimindeki alanda yaklaşık 70 milyon dolar harcamıştı.

Milli Mücadele sonrasında ABD menşeli kuruluşların Türk toprakları üzerindeki etkinlikleri azalmaya başladı. Mudanya Ateşkesi'nin imzalanmasından itibaren özellikle NER yoğun olarak Anadolu'dan göçen Rum, Ermeni ve Rus mültecilerin iaşe ve barınması ile ilgilendi. Lozan Antlaşması sonrasında kapitülasyonların kaldırılması misyonerlerin çalışmalarını ve hareket alanlarını kısıtladı. Misyoner okullarına yönelik yasal düzenlemeler pek çoğunun kapanmasına neden oldu. Cumhuriyet kurulduktan sonra, mübadele ve göçler neticesinde Anadolu'da çok az gayrimüslim tebaa kalmıştı ve misyonerlerin çalışma ortamı kendiliğinden ortadan kalktı. Bağlaşıklar İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, 9 Ekim 1923 tarihinde Bristol misyoner örgütlerine artık Türkiye'nin bağımsız ve egemen bir ülke olduğunu, savaş öncesinde ve sonrasındaki uygulamaların, kapitüler korumaların ortadan kalktığını söyleyerek dikkatli olmalarını istedi.

Ekler

1. Amiral Bristol'un Kongre Kütüphanesi Arşivlerinde bulunan Günlüklerinin dosya kapağı örneği

2. Amiral Bristol'un Savaş Günlüğü'nde Ermeniler hakkında bilgi veren sayfa örneği

WAR DIARY

CONFIDENTIAL.

Wednesday, 8 October, 1919.

During the forenoon the UNITED STATES HIGH COMMISSIONER received call from the ASSYRO-CHALDEAN DELEGATE, RUSTEM NEGHIB BEY. He produced map showing boundaries of proposed ASSYRIA; and also statistics regarding population. These statistics seem to show that the majority of the population in the district, which includes practically the whole of Kurdistan, is Assyrian. He also gave me much information regarding the oil fields north of BAGDAD and east of the TIGRES RIVER. The most interesting piece of information is that the richest oil fields are north and east of MOSUL, and this territory is at the present time north of the line occupied by the BRITISH. It seems that in about 1908-9 Engineer Paul Grosscopps made a complete survey of these oil fields and submitted a report. On the strength of this report in 1909 a BELGIAN COMPANY was formed to work these oil fields. The Company paid 40,000 pounds sterling as bakshish to a member of the Sultan's household in order to help obtain the concession they demanded from the Turkish Government. About the same time, or at least the same year, the Rothschilds, on the part of the ENGLISH, also demanded a concession and the GERMAN AMBASSADOR at CONSTANTINOPLE made a personal demand upon the SULTAN for a concession to the DEUTCHER BANK for the same purpose. At this time the TURKS were leaning towards the GERMANS and practically promised a concession to the GERMANS if the BELGIAN company should not succeed. It is believed that these oil fields are better than those in AMERICA, RUSSIA or ROUMANIA and the cost of production is about one-half. A copy of the full reports could probably be obtained from the MINISTER of MINES and FORESTRY.

The CHIEF of the ARMENIAN PROTESTANT COMMITTEE and the Head of the ARMENIAN PROPAGANDA COMMITTEE called on the UNITED STATES HIGH COMMISSIONER. The conference was virtually a plea from these representatives for the UNITED STATES to come to their assistance. They said the turn affairs have now taken in the attitude of GREAT BRITAIN and FRANCE, make them believe that conditions in TURKEY are drifting back in the same old way that they have done many times before. They fear the result will be that TURKEY will again be reestablished and the ARMENIANS will be forgotten. It was pointed out to them that much of their propaganda in the UNITED STATES was very inaccurate and if this ever came to light it would hurt their case very decidedly. Further, they were informed that if their fears were correct it was necessary for them to decide immediately what should be done and

Kaynakça

Library of Congress Manuscript Division, The Papers of Mark L. Bristol-I, Report of Operations for Weeks Ending June 22, 1919. Constantinople, June 22, 1919. Part Four, General Summary, Con. 4052-19.

Armaoğlu, Fahir, "Türkiye'deki Amerikan Okulları Krizi 1927-1928", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, S. 37, C. XIII, Mart 1997.

Beers, Henry P., "US Naval Detachment in Turkish Waters, 1919-1924" Military Affairs, Sayı 7, No. 4, Kış 1943.

Bryson, Thomas A., "Admiral Mark L. Bristol, an Open Door Diplomat in Turkey", International Journal of Middle East Studies, Sayı 5, No. 4, Eylül 1974.

Erhan, Çağrı, "The American Perception of the Turks: An Historical Record", Turkish Year Book, C. 31, Ankara 2000.

Hovannisian, Richard G., The Repbublic of Armenia, C.I: 1918-1919, Los Angeles: Printed by University of California, 1971.

Lippe, John M. Vander, "The 'Other' Treaty of Lausanne: The American Public and Official Debate on Turkish-American Relations", Turkish Yearbook, C. 23, Ankara 1993.

Malkasian, Mark, "The Disintegration of the Armenian Cause in the United States, 1918-1927", International Journal of Middle East Studies, Sayı 16, No. 3. Ağustos, 1984.

Marashlian, Levon, The Armenian Question from Sérves to Lausanne, Economics and Morality in American and British Policies 1920-1923, Yayınlanmamış Doktora Tezi, University of California, Los Angeles, 1992

Moranian, Suzanne Elizabeth, The American Missionaries and Armenian Question, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Madison: The University of Wisconsin, 1994.

Near East Relief, Annual Report of Board of Trustées of the Near East Relief Transmitted, Pursuant to Law, for the Year Ending December 31, 1920.

New York Times

Rustem Bey, Ahmed, Cihan Harbi ve Türk-Ermeni Meselesi, Çev. Cengiz Aydın, İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2001.

The Secretary of State to the Commission to Negotiate Peace, Washington, August 12, 1919. PRFRUS 1919, C. II, Washington: USA Government Printing Office, 1934.

Wall Street Journal

Washington Post

Williams, Talcott, Turkey, A World Problem of To-day", New York: Doubleday, Page & Company, 1921.

Yaylalıer, Dinç, "American Perceptions of Turkey, 1919-1927", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Utah: The University of Utah, 1996.

Yaylalıer, Dinç, "Türk Amerikan İlişkilerinde Amiral Mark Bristol'un Rolü 1919-1927", Türk Yurdu, C. 18, Sayı 125, Ocak 1988.

Yılmaz, Şuhnaz, "Challenging the Stereotypes: Turkish-American Relations in the Inter-War Era", Middle Eastern Studies, S. 42, No: 2, Mart 2006.

Türkiye Cumhuriyeti
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ 55. yıl 1957-2012
Erzurum

Katılım Belgesi

Sayın Arş. Gör. İsmail KÖSE

2 - 4 Mayıs 2012 tarihleri arasında düzenlenen "1. Uluslararası Türk-Ermeni İlişkileri ve Büyük Güçler Sempozyumu"na katkılarınızdan dolayı teşekkür eder çalışmalarınızda başarılar dilerim

Prof.Dr. Hikmet KOÇAK
Atatürk Üniversitesi Rektörü